ἀνακατέβει τὸ πρῶτο τυχὸν μοσκομυρισμένο φιγουρίνι τῆς Ἀθήνας ἢ τῆς Ἀλεξάντρειας.

Μόλις ἀρχίσαμε τὴν κουβέντα, ἕνας ἐφημεριδογράφος ἀπὸ ἄλλο τραπέζι ἦρθε κοντὰ καὶ ζήτησε νὰ μᾶς τὸν πάρει. Δὲ θυμοῦμαι τὸ ὄνομά του. Νομίζω, εἶταν Ἰσραηλίτης, καὶ φοροῦσε ἕνα σωρὸ χοντρὰ δαχτυλίδια κι' ἄλλα μπιχλιμπίδια· μοναχὰ σκουλαρήκια καὶ βραχιόλια δὲ φοροῦσε. Ὁ Παπαδιαμαντόπουλος μοῦ φάνηκε σὰ νὰ στενοχωρέθηκε μὲ τὸν τρόπο του καὶ σὰ νὰν τὸν ἔστελνε, ὅπως λέει ὁ λόγος, ἀπὸ κεῖ ποὺ μᾶς κόπιασε.

Τοῦ εἶχα στείλει κατὰ καιροὺς τὴν Ἰλιάδα, τὸν Κύκλωπα, καὶ τὸν Ταμπουρᾶ. Μοῦ εἶπε πὼς λυπᾶται ποὺ δὲν ἔγραψε ποτές του νὰ μὲ ἐφχαριστήσει, μὰ πὼς σκόπεβε νὰ κάνει κάτι καλύτερο, νὰ γράψει δηλαδὴ μιὰ κριτικὴ τῶν ἔργων μου. «Καὶ θὰν τὴν κάνω» εἶπε «ἀφτὴ τὴν κριτική». Ἂν τὴν καταπιάστηκε ἀληθινὰ δὲν ξέρω. Μὰ πὼς εἶχε διαβάσει μὲ προσοχὴ τὰ ἔργα εἶναι βέβαιο. Μοῦ εἶπε ἀρκετὰ διεξοδικὰ τὴν ἰδέα του γιὰ τὴν Ἰλιάδα. Τὸ συμπέρασμά του εἶταν πὼς ἡ μετάφραση εἶναι καλή, μὰ πὼς δὲν εἶναι ὁ Ὅμηρος. Τοῦ ἄρεσκε πολὺ περισσότερο ὁ Κύκλωπας, καὶ μὲ παρακίνησε νὰ καταπιαστῶ μιὰ κωμωδία τοῦ Ἀριστοφάνη. Γιατὶ ἡ γλώσσα, εἶπε, τεριάζει περισσότερο μὲ τὸ σατυρικὸ ὕφος. Ἐκεῖ, νομίζω, ἔκανε μεγάλο λάθος· μὰ ἀφτὸ εἶναι ζήτημα ἀτομικῆς γνώμης. Μίλησε γιὰ τὸν Παλαμᾶ μὲ πολὺ σέβας. Ὅσο θυμοῦμαι, εἶπε πὼς κάτι εἶχε γράψει γιὰ τὸν Παλαμᾶ ποὺ παρεξηγήθηκε.

Ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸ ζήτημα μοῦ φάνηκε σὰν κλονισμένος· δηλαδὴ σὰ νὰ ἀγαποῦσε τὴν καθαρέβουσα ἄλλοτες, μὰ σὰ νὰ ἄλλαζε τώρα γνώμη.

Γιὰ τὰ ἔργα του εἶπε μερικά, μὰ ὄχι καὶ τόσο πολλά. Τὸ μόνο ποὺ θυμοῦμαι εἶναι πὼς μιλώντας γιὰ τὸν Ἐβριπίδη, πρόσθεσε γαλλικὰ

— Mais j'ai fait mieux que lui !

Ἀφτὸ θὰν τὄλεγες ἀρκετὰ φαντασμένο, κι' ἂν εἶταν ἀληθινό. Μὰ ὁμολογῶ πὼς δὲν τὸ ἀπάγγειλε μὲ τρόπο ποὺ γκρουτζάνιζε. Σὲ τέτια λόγια τὸ σημαντικότερο εἶναι τὸ ὕφος.

Ἐκεῖνες τὶς μέρες γίνουνταν κάπια ἐνέργεια στὸ Παρίσι νὰ στηθεῖ μνημεῖο στὸν Ὅμηρο. Τόνε ρώτησα ἂν εἶτανε μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς. Δὲν εἶπε μήτε ναὶ μήτε ὄχι, παρὰ περγελαστικὰ

— Βλέπετε δά, ὁ Ὅμηρος ἔχει ἀνάγκη τὰ μνημεῖα τους !

Ἐκεῖ ἔλαβε ἀφορμὴ νὰ κάνει μιὰ παραβολὴ τῆς μονομαχίας Ἀχιλλέα κι' Ἕχτορα πρὸς τὴ μονομαχία τοῦ Raoul καὶ Olivier τὴν περιγραμένη μέσα στὴ Légende des Siècles. Τὸ συμπέρασμά του εἶταν πὼς ἡ περιγραφὴ τοῦ Hugo δὲν εἶταν πολὺ πρᾶμα συγκριτικὰ πρὸς τὴν ὁμηρικὴ περιγραφή.

Σὰ σηκώθηκα νὰ φύγω, τοῦ εἶπα πὼς τὸ νομίζω ἐθνικὴ συφορὰ (ὅπως κι' εἶναι) ποὺ μᾶς παράτησε. Συχνὰ τὸ συλλογιούμουνα μὲ βαθὺ καημό. Ἀπὸ τὶς *Τρυγόνες κι' Ἔχιδνες* βλέπεις πὼς ὅτι εἶπε γαλλικὰ μποροῦσε νὰν τὸ πεῖ καὶ ρωμέϊκα, ἂν καὶ βέβαια δὲ θὰ δοξάζουνταν ὅπως δοξάστηκε. Δὲν ἀπάντησε τίποτα, παρὰ μονάχα χαμογέλασε καὶ μοῦσφιξε τὸ χέρι. Τί τοῦλεγε ἡ καρδιά του, πιός τὸ ξέρει ;

Σὰν τὸν ἄφισα ὕστερα ἀπὸ μιᾶς ὥρας κουβέντα, ἀγόρασα ἕνα ἀντίτυπο τῶν Stances, καὶ τὴ νύχτα τοῦ μετάφρασα ἕνα του τραγοῦδι. Νά ἡ μετάφραση (ποὺ τὴν τύπωσε κατόπι ἡ κ. Παρρὲν στὴν ἐφημερίδα της)

Χρυσόδωρα π' ἀκόμα ἄχ ναί ! οἱ Μοῦσες μοῦ χαρίζουν,
ὦ στίχοι σ' ἄλλα χρόνια
τοῦ κήπου μου εἶστε κρίνα ἁγνὰ ποὺ κάθε ἀβγούλα ἀνθίζουν,
τοῦ δάσους λάλα ἀηδόνια,

Ριάκι, ποὺ ὁ ἥλιος, στίλβοντας τὰ σιγανὰ νερά του,
καθρέφτη του τὸ βάζει.
Καὶ τώρα ὦ τώρα, στίχοι μου, εἶστε αἷμα ἀπὸ θανάτου
πληγὴ ποὺ μάβρο στάζει.

Τὸ πρωῒ τοὔστειλα τὸ μετάφρασμα, καὶ σὲ λίγες ὧρες πέρασε ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖο καὶ μοῦ ἄφισε ἕνα ἀντίτυπο τῶν Contes de la Vieille France, ὅπου εἶναι γραμμένο τὸ ἑξῆς ἀφιέρωμα :

Au poète A Pallis
pour le remercier de sa belle
traduction d'un fragment des Stances
Jean Moréas

ΑΛΕΞ. ΠΑΛΛΗΣ

ΘΕΑΤΡΙΚΑ

Η "ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ,,

«Δράμα εἰς πράξεις τρεῖς»

Συγραφέας : Γ. Τσοκόπουλος

Τὰ τελευταῖα χρόνια ξεφυτρώνουν στὴ σκηνὴ κάμποσα θεατρικὰ ἔργα ποὺ οἱ κριτικοὶ τὰ ὀνομάζουν «λεπτά». Ἔτσι κατάντησε μ' αὐτὸ τὸν ὅρο νὰ χαραχτηρίζεται κάθε ἀδύναμο κι ἀναιμικὸ δραματάκι. Συγραφέας ἀδέξιος νὰ πιάσῃ *μῦθο* ποὺ νὰ ἔχῃ τέλεια *συνέπεια* σ' ἐκεῖνο ποὺ *θέλει* νὰ πῇ καὶ ποὺ *μπορεῖ* νὰ πῇ, συγρκφέας ἀδέξιος στὸ νὰ ἰδῇ τόσο ἀπὸ ἀψηλὰ ὅσο κι ἀπὸ σιμὰ τὴ *συνολικὴ* ὄψη τῆς ψυχολογίας τοῦ ἔργου του, ἀδέξιος ἀκόμα στὸ γοργὸ κι ἀλαφρὸ σὰν αὔρα καὶ δυνατὸ σὰν κεραυνὸς πλέξιμο καὶ ξετύλιμα τῆς κάθε λογῆς σκηνῆς, ἀνακηρύχνεται «λεπτὸς» συγραφέας.

Ὑποθέτουμε ὅμως πὼς ὅπου ἀλλοῦ μεταχειρίστηκαν αὐτὸν τὸν ὅρο, κάπως ἀλλιῶς τὸν καταλάβανε. Θέλησαν νὰ χαραχτηρίσουν τὴν *ἐσωτερικὴ* δράση ποὺ περνᾷ καὶ πάει δίχως ἐξωτερικὰ ἐπεισόδια νὰ μᾶς τραβοῦν τὴν προσοχὴ καὶ νὰ μᾶς ταραζουν τὰ νεῦρα, τὴν εὐγενικὴ αἴστηση τῆς γύρο ζωῆς ἀπὸ τὰ πρόσωπα, τὴ φιλοσοφικὴ ἀντίληψη τοῦ συγραφέα γιὰ τὰ πάθη ποὺ ἀντιμάχουνται μὲ τὴ μοίρα ἢ συναμεταξύ τους, κι ἀκόμα τὸ ψυχολογικὸ φόντο ποὺ ἀπάνου του σέρνεται ἡ βαθειὰ συγκίνηση, συγκίνηση ποὺ ἀνατέλνει σὰ θαμπὸ ρόδινο φῶς γιὰ νὰ προμηνύσῃ τὸ κάμα τοῦ καλοκαιριάτικου ἥλιου.

Κάθε ἄλλο τὸ λοιπὸ παρὰ «λεπτό», ὅπως ρεκλαμαρίστηκε, εἶναι τὸ καινούριο δράμα τοῦ γνωστοῦ δημοσιογράφου κ. Γ. Τσοκόπουλου ποὺ μὲ τὸν τίτλο «Ἀτμοσφαίρα» παίχτηκε τὴν περασμένη Δευτέρα γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ θίασο τῆς «Νέας Σκηνῆς». Ἂν κοιτάξῃ κανεὶς τὸ σύνολό του, μπορεῖ ἀναμφισβήτητα νὰ τὸ χαραχτηρίσῃ γιὰ δημοσιογραφικὴ χοντροκοπιὰ πρώτης ἀράδας.

*

Ἕνα σπίτι σύχρονο. Ὁ πατέρας ἐπιτήδειος τζαμπατζῆς τῆς καλοζωΐας, ἡ μητέρα πολὺ λαφριὰ στὰ μυκλὰ καὶ στὴ διαγωγή, ὁ γιὸς ἄξιος τῶ γονιῶ του, ἕνας χαμένος τεμπέλης, καὶ ἡ Λιλὴ ἕνας τύπος κοριτσιοῦ ποὺ θὰ ἤθελε νὰ τὸ παραστήσῃ ὁ συγραφέας μὲ λεύτερη καὶ γενναία ψυχή, καὶ ποὺ ἀ-

---

Στὰ 1850—τότε παρουσιάστηκε στὴ φιλολογία—εἴτανε ὁ καιρὸς ποὺ θριάμβευε ἡ αἰστηματικὴ ποίηση. Μὴν ξεχνοῦμε πὼς τότε δοξαζότανε ὁ Tennyson μὲ τὸ τρυφερὸ κι ὁλόμορφο αἴστημά του ἐκφρασμένο στὴν πιὸ λεπτὴ ρωμαντικὴ ποίηση. Τότε ὅμως γινότανε καὶ μιὰ μεγάλη ζύμωση κ' ἡ ἰδέα μιᾶς ριζικῆς μεταβολῆς ἄρχιζε νὰ μπαίνῃ σὲ κάθε νοῦ. Ἡ οἰκονομικὴ κ' ἐμπορικὴ ἐπανάσταση, ἡ βιομηχανικὴ ἀναστάτωση, ὁ δαρβινισμός, ἄρχιζαν νἀλλάζουν τὶς σύχρονες ἰδέες κι ὁ ρεαλισμὸς ἔπαιρνε ζωὴ παντοῦ. Μέσα σ' ἕνα περιβάλλον—τὸ ἀγαπημένο τοῦ Taine—ποὺ ὁ Carlyle, ἡ Eliot καί, σὲ μερικά, ὁ Ruskin γενόντουσαν ἀρχηγοὶ μιᾶς καινούργιας, πιὸ ἀληθινῆς πίστης, ξεπρόβαλλε κι ὁ Meredith. Κηρύσσεται κι αὐτὸς ὀχτρὸς τοῦ φκιασιδωμένου αἰστηματισμοῦ, μὰ πάλι δὲν μπαίνει κι ὁλόψυχα στὸ νέο εὐαγγέλιο τῆς δύναμης καὶ λατρείας τῶν ἡρώων ποὺ διαλάλησε ὁ Carlyle. Τὸ χαιρέτισμά του στὶς καινούργιες ἰδέες βέβαια δὲν μποροῦσε νὰ τὸν κάνῃ λαϊκὸ καὶ νὰ τοῦ τραβήξῃ πολλοὺς ἀναγνῶστες. Ἀγκλά, ἡ δημοτικότη δὲν εἶναι οὔτε ἀπόδειξη οὔτε μέτρο μιᾶς μεγαλοφυΐας. Ἴσως νἆναι ὁ καιρὸς μὲ τὰ κύματα τἀτέλειωτα ἀπὸ ἰδέες καὶ πράματα, μὰ ἡ δημοτικότη πολὺ ψεύτικο κριτήριο μοῦ φαίνεται. Ἐκτὸς ἀπὸ ἀφτὸ ὁ ἐκλεκτικισμός του, ἡ ἀνκλυτική του τεχνοτροπία καὶ τὸ παράξενο ὕφος του, φυσικὰ τὸν ἀπομακρύναν ἀπὸ τὸν πολὺ λαό. Οἱ κάπως παλιότερες ἰδέες τοῦ Dickens καὶ τῶν συντρόφων του εἶχαν λάβει καιρὸ νὰ καταχτήσουνε τὸ ἀγγλικὸ κοινό. Τὸ ὕφος τους εἴτανε πιὸ λαϊκὸ καὶ πιὸ σύμφωνο μὲ τὴν κοινὴ ἀπαίτηση. Ἐκεῖνοι δημιουργούσανε μ' ὅ,τ' εἴχανε μπρός τους, μὰ ὁ Meredith ἄνοιγε καινούργια στράτα. Κι ὄχι μόνο οἱ ἰδέες του εἴταν' ἐντελῶς καινούργιες, ἀλλὰ κ' ἡ γλώσσα του σύμφωνα μ' αὐτές. Ἤθελε ἰδιαίτερο λεξικό. Ὅλες αὐτὲς οἱ αἰτίες ἔκαναν τὸ Meredith νὰ μένῃ ἄγνωστος ἀπὸ τοὺς πολλούς. «In England, ἔγραφε, I am encouraged but by a few enthusiasts».

Πάντα ὅμως, καὶ σήμερα ἀκόμα—σύμφωνα μὲ τὴν ἐποχὴ ποὺ βγῆκαν τὰ ἔργα του—ὁ Meredith μὲ τὴ δροσιὰ καὶ τὴ χάρη τοῦ μυαλοῦ του μᾶς παρουσιάζει ἕνα ἔργο γεμάτο μὲ τὴν πιὸ ἀνθισμένη νιότη. Κι ὅμως ὕστερ' ἀπὸ τόση φήμη ποὺ τὸν ζώνει, πολλοὶ δὲν τὸν ξέρουν κἄν, κι ἄλλοι δὲν εὐχαριστιοῦνται νὰ τὸν διαβάσουν.

Μοιάζοντας μὲ τὴ φύση τὸ ἔργο τοῦ Meredith πάντα νέα ζωὴ θὰ παίρνῃ μὲ κάθε νέα γενεὰ ποὺ θὰ τοῦ δείχνῃ ὁλοένα νέα δείγματα θαμασμοῦ καὶ λατρείας. Καθὼς λέει κάποιος κριτικός του, τὸ ἔργο τοῦ Meredith μοιάζει μὲ καθρέφτη ποὺ δὲ θέλει νὰ δῇ μέσα ἡ ἀνθρωπότη, γιατὶ φοβᾶται πὼς θὰ βρεθῇ ἀπαράλλαχτη χωρὶς κανένα κολάκεμα, ἀλλὰ καὶ χωρὶς φουσκωμένο κανένα της ἐλάττωμα. Εἴτανε πρόδρομος μιᾶς καινούργιας φιλολογικῆς ἐποχῆς μὲ τεχνοτροπία πιὸ σύμφωνη μὲ τὴν τωρινὴ ἀντίληψη ἀπὸ τὴν τότε. Γι' ἀφτὸ ἴσα-ἴσα φάνηκε γεμάτος μὲ μεγάλα ἐλαττώματα, μὰ ὅσο περνοῦν τὰ χρόνια ὅλοι βλέπουνε τὶς μεγάλες χάρες τοῦ Meredith κι ὅλοι ἀναγνωρίζουνε πὼς μιὰ ξεχωριστὴ σφραγίδα ἔχει στὴν ἱστορία τοῦ καλοῦ. Κι ὁ ἴδιος ὁ ἀγγλικὸς λαὸς στὴν ἀρχὴ δὲν καταλάβαινε τὸ μεγάλο συγραφέα του. Ἡ μεγάλη του πρωτοτυπία ἐσκαντάλιζε. Λὲς κ' οἱ πατριῶτες του ὅπως εἶναι κολλημένοι στὶς πάτριες συνήθειες τους τῆς ὑλικῆς ζωῆς, ἔτσι καὶ στὴ φιλολογία φαινότανε σὰ νἄπαιρναν τὴν τεχνικὴ μίμηση γιὰ τὴν ἴδια τὴν τέχνη. Χτυποῦσε πολὺ ὁ ξεχωριστὸς τύπος τοῦ Meredith κ' ἐνοχλοῦσε τὸν κόσμο. Ἄρχγε νἄχνε δίκιο ; Αὐτὸ θὰ τὸ δοῦμε ἄμα ἐξετάσουμε κάπως καλλίτερα τὸ ἔργο τοῦ Meredith. Σ' ὅλα του εἶναι ἀλλόκοτος καὶ πρέπει κανεὶς μὲ μεγάλο κόπο

ληθινὰ τὸ παρασταίνει σὰν ἕνα παραστρατισμένο φιλοσοφικὸ μισογύναικο. Ἀπ' ὅλους ὅσοι συναπαντιοῦνται σ' αὐτὸ τὸ σπίτι γύρο ἀπὸ τὸ τραπέζι τοῦ πόκερ, ποὺ οἱ περισσότεροι δείχνουν γιὰ διεφταρμένες ψυχὲς ξεφυλισμένης κοινωνίας, ἡ Λιλὴ προσέχει μ' ἕνα πρωτόφαντο αἴσθημα ἀγάπης τὸν κ. Ἄγγελο Παλμιέρη ξακουσμένο δικηγόρο κι ἄνθρωπο γεμάτο καλοσύνη ποὺ λατρεύει τὴ γυναίκα του Χρηστίνα καὶ τὰ δυὸ μικρὰ παιδιά του. Ἔρχεται ὥρα ποὺ ἡ Λιλὴ ἀηδιασμένη ἀπὸ τὴ μολεμένη *ἀτμοσφαίρα*, τοῦ σπιτιοῦ της ξομολογιέται τὴν ἀγάπη της στὸν κ. Παλμιέρη, μὰ αὐτὸς τῆς φέρνεται στοργικὰ σὰν πατέρας, γλήγορα ὅμως ἀναγκάζεται σοβαρὰ νὰ τὴν προσέξῃ ὅταν ἡ ἴδια Λιλὴ τὸν φέρνει σπίτι τους μιὰ μέρα γιὰ νὰ πιάσῃ μὲ τὰ μάτια του τὴ λατρεμένη του Χρηστίνα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ πολιτευόμενου κ. Νάρδη. Ὁ Παλμιέρης χωρίζει τὴ γυναίκα του, παίρνει στὸ δικό του σπίτι τὴ Λιλὴ καὶ τελειώνει τὸ δράμα.

★

Τὸ ἔργο ἀρχίζει μὲ μιὰ κουβέντα τῆς μητέρας τῆς Λιλῆς κυρίας Ἀντρομάχης Φερρέρα πρὸς τὸν κ. Μίλτο Βέγα, ἕνα πρόσωπο ποὺ δὲν ἔχει λόγο στὸ δράμα παρὰ γιὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴν οἰκονομία τοῦ συγραφέα στὸ μαστόρεμα τῶ σκηνῶνε. Ἔτσι λοιπὸν μαθαίνουμε, σὰ νὰ διαβάζουμε τυπωμένο πρόλογο, ὅλα τὰ πρόσωπα τοῦ δραμάτου μὲ τὸ χαραχτήρα του τὸ καθένα, τὰ ἰδιαίτερά του καὶ τὰ οἰκογενειακά του. Ὁ συγραφέας ἀντὶ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ τὰ νοιώσουμε μοναχοί μας πάνου στὴ δράση, φωνάζει σὰν πανοραματζῆς τί παρασταίνει ἡ κάθε εἰκόνα, ὁ κάθε τύπος ποὺ μᾶς παρουσιάζει στὸ κάθε πρόσωπο. Τεχνικὸ ἐλάττωμα ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα. Ὅταν παρακάτου ὁ συγραφέας θέλει νὰ ἀφήσῃ μόνους τὸν Παλμιέρη μὲ τὴ Λιλὴ γιὰ νὰ γίνῃ ἡ ξομολόγησι τῆς ἀγάπης, διώχνει τ' ἄλλα πρόσωπα χωρὶς καμιὰ δικιολογία, λέγοντας μὲ τὸ στόμα τῆς κυρίας Φερρέρα «Πάμε στὸ σαλονάκι νὰ πάρουμε κάτι», μὲ μιὰ ἀφέλεια χαραχτηριστικὴ γιὰ τὴν περιφρόνησι καὶ πρὸς τὸ σκηνικὸ ἀρφαβήτα ἀκόμα. Τεχνικὸ ἐλάττωμα ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα, ποὺ τὸ διακρίνει κανένας σὲ ὅλο τὸ δράμα ἀπ' τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος, στὸ ξετύλιμα τῆς κάθε σκηνῆς.

Ἀλλοῦ ἔχει ἐρωτικὴ σκηνὴ μέσα στὸ σαλόνι μπροστὰ σὲ πλῆθος κόσμου, τὴν ὥρα π. χ. ποὺ ἡ Χρηστίνα δίνει ραντεβοὺ στὸν κ. Νάρδη. Ἀλλοῦ ἔχει μιὰ ἀκατανόητη φλυαρία τῆς Λιλῆς μὲ δυὸ ἄλλες φιλενάδες της, ἢ καλλίτερα ἕνα ἀπέραντο μονόλογό της, γιατὶ οἱ φιλενάδες της παίζουνε βουβὰ πρόσωπα, μὴ μιλώντας ἢ μιλώντας γιὰ νὰ ποῦνε πῶς δὲ νοιώθουνε τίποτα. Μονόλογος δίχως οὐσία, βαλμένος γιὰ νὰ ζουγραφίσῃ τὸ χαραχτήρα τῆς κόρης, μ' ἀληθινὰ πελαγώνοντας σὲ φιλοσοφικὲς θεωρίες τῆς ρούγας. Ἀλλοῦ ἔχει σκηνὲς καὶ φράσες ποὺ μόνο σὲ μιὰ θεατρικὴ ἐπιθεώρησι σὰν τὰ ξακουσμένα «Παναθήναια» θὰ εἴχανε τὸν τόπο τους. Ἀλλοῦ πάλε βγάνει φοβερὸ καὶ τρομερὸ λόγο ὁ Παλμιέρης γιὰ γάμο, γιὰ κοινωνία, γιὰ φιλολογία, γιὰ θέατρο. Ἀλλοῦ φοβᾶται πῶς θὰ τονὲ κάνουνε ἀνάγνωσμα οἱ ἐφημερίδες. Τεχνικὰ ἐλαττώματα ὅλα ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα.

★

Ὁ συγραφέας ἔπλασε μέσα στὴ φαντασία του ὡρισμένους τύπους καὶ πάσκισε νὰ τοὺς δώσῃ στὴ σκηνή. Μὰ οἱ τύποι δὲ πλάθουνται, ἀντιγράφουνται ἀπὸ τὴ ζωὴ μὲ τὴν ἰδιαίτερη πνοὴ πάντα τοῦ τεχνίτη. Γ' αὐτὸ δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο ἡ «Ἀτμοσφαίρα» παρὰ νὰ μᾶς παρουσιάσῃ ἀψυχολόγητους, ἄσαρκους, ἄβαθους καὶ ἐλαττωματικοὺς ἀπὸ ἀθρώπινη αἴσθησι τύπους, ποὺ ὁ καθένας τους λέει πολλὰ ἀσυνάρτητα, μὰ ποὺ ὅλοι μαζὶ δὲ λένε τίποτε.

Ἡ Λιλὴ ποὺ διαβάζει τὸν Πλάτωνα, ἔπρεπε πρῶτα νὰ σκύψῃ νὰ διαβάσῃ τὸν κόσμο γύρο της, κι ἂν λέει πῶς γιὰ τὸν κόσμο δὲν τὴ μέλει εἶναι γιατὶ δὲν τὸν ἔχει μάθει ἀπὸ τὴν ἀληθινή του μεριά. Ὁ Παλμιέρης δὲν εἶναι μέσα στὴν ἰδεολογία τοῦ δικηγόρου. Αὐτὸς εἶναι ἕνας ποιητής, μὲ τὴ σημασία ποὺ σήμερα τονὲ θέλει ἡ κοινωνία μας, δηλαδὴ ψευτοαιστηματίας ἔξω ἀπὸ τὰ πράματα καὶ τὴν πραχτικὴ ζωή, καὶ μέσα στ' ἀχνὰ ὄνειρα καὶ στὶς φιλοσοφικὲς θεωρίες. Ἡ Χρηστίνα ἡ γυναίκα του μιὰ ἀχαραχτήριστη ποὺ ὅ,τι κάνει τὸ κάνει γιατὶ τὸ θέλει, ὁ συγραφέας κι ὄχι ὁ ἑαυτός της. Ὁ κ. Νάρδης πολὺ θαμπός, πολὺ ἄψυχος, πολὺ ἄτονος. Ὅλα ψυχολογικὰ ἐλαττώματα τοῦ ἔργου ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα.

Ὁ κ. Τσοκόπουλος νομίζει πῶς μὲ τὴν ἴδια ψευτιὰ ποὺ γράφει τὰ χαριτωμένα του χρονογραφήματα, μπορεῖ νὰ γράψῃ καὶ δράματα. Καὶ δὲν ἔχει ἄδικο. Ὁ ψεύτικος Τύπος, ἡ ψεύτικη κοινωνία, ὁ ψεύτικος θόρυβος τοῦ ἀναγνωρίζουν τὴ δουλειά. Σὲ μιὰ τέτοια *ἀτμοσφαίρα* ὁ κ. Τσοκόπουλος *πρέπει* νὰ φαντάζῃ γιὰ φιλολογικὴ δόξα.

Ο ΚΡΙΤΙΚΟΣ ΤΟΥ ΝΟΥΜΑ

νάβρῃ τὴν ὀμορφιά του. Τὸ ἔργο του μοιάζει μὲ ἀκρογιαλιὰ ποὺ θέλουμε νὰ τὴ διαβοῦμε κι ἀπὸ μακρυὰ μᾶς φαίνετ' ὁμαλὴ κ' εὐκολοπάτητη, μὰ ἄμα ζυγώσουμε μᾶς δείχνει τόση ποικιλία κι ἀγριάδα μέσα στ' ἀπότομα κι ἀνάνταφλα ἀνεβοκατεβάσματα τῶν βράχων της ποὺ τέλεια ἀλλάζει τὴν ἀρχική μας ἐντύπωση. Ἔτσι λοιπὸν φυσικὸ εἶναι ἕνα τέτοιο ἔργο νὰ μᾶς φαίνεται βαρετό. Φανερώνεται σὰν εἰκόνα τοῦ ἀγγλικοῦ χαραχτήρα μὲ τὰ ἰδανικά του, μὲ τὰ βαθειά του αἰσθήματα καὶ τὶς παράδοξες ἀντίφασές του. Μοναχὰ λοιπὸν μιὰ ἀνάγνωση τοῦ Meredith θὰ μᾶς κουράσῃ καὶ τίποτ' ἄλλο. Πρέπει νὰ τὸν μελετήσουμε καὶ μὲ προσπάθεια νὰ μποῦμε βαθειὰ σ' ὅσα κρύβει μέσα του ὁ συγραφέας. Ἔχει ἐντελῶς διαφορετικὸ χαραχτήρα αὐτὸ τὸ ἔργο· πρέπει νὰ τὸ κρίνῃ κανεὶς ὄχι συγκριτικὰ μὲ ἄλλα ἔργα, ἀλλὰ κριτικὰ αὐτὸ μοναχό του. Ὅ,τι κι ἂν εἶναι τὸ σημερινὸ μυθιστόρημα, πάντα κάτι κοινὰ γνωρίσματα βρίσκουνται μέσα ποὺ ἀκολουθοῦνε τὸν ἐπίσημο νὰ ποῦμε τύπο. Αὐτὰ τὰ κοινὰ εἶναι: μιὰ ἐνέργεια ποὺ βαδίζει ὁλοένα πρὸς τὴ λύση μὲ τὶς διάφορες πλοκὲς καὶ ἐπεισόδια, καὶ τὰ πρόσωπα ποὺ ἀνακατέβουνται στὴν ἐνέργεια αὐτὴ καὶ μὲ ἀνάλυση (ὄχι καὶ πάντα) μᾶς παρουσιάζουνε ἕνα τύπο ὡρισμένο ἢ ἕνα ἰδιαίτερο χαραχτῆρα. Στὸ Meredith ὅμως κάθε ἄλλο παρ' αὐτὸ γίνεται. Ἔχει κάτι ξεχωριστὸ κ' ἡ τέχνη του αὐτὸ ἔχει τὸ ἰδιαίτερο: πῶς ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀδιαφιλονίκητη παράδοση ποὺ θρέψαν οἱ αἰῶνες. Τὴν «ἀπομόνωση» ποὺ εἶχε στὴν πολιτική της ἡ πατρίδα του στὰ τελευταῖα χρόνια τὴν ἀκολουθάει κι αὐτός. Εἶναι μοναδικὸ χτῆμα του ἡ τέχνη του. Κοθὼς λέει ὁ Schwob, ὁ Meredith δὲ σκέφτεται οὔτε σὰν Ἄγγλος οὔτε σὰν τίποτ' ἄλλο παρὰ μόνο σὰ Meredith. Μὰ τέτοια ὅμως ἀλλοκοτοσύνη θἄταν ἀδύνατο νὰ σταθῇ ἔξω ἀπὸ τὴν ἰδιότροπη Ἀγγλία ποὺ τόσο σ' αὐτὴν ἔχει ριζώσει ὁ ἀτομισμὸς (individualism). Ἡ δύναμη, ἡ ἐπίδραση τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος ἀντὶ νὰ κόβῃ στὸ κάθε ἄτομο τὴν ἐξέλιξη ποὺ θἄχε δίχως αὐτὴν ἴσα-ἴσα, στὸν τόπο αὐτό, τὸ βοηθεῖ σ' αὐτήν. Ἔχουμε συνηθίσει νὰ μὴ μποροῦμε νὰ νοήσουμε τὴν ἰδέα τῆς ἁρμονίας χωρὶς τὸ ἐξωτερικὸ τουλάχιστο ὁμοιόμορφο, μὰ οἱ Ἄγγλοι ἔχουν ἐντελῶς ἀλλοιώτικη γνώμη καὶ δέχουνται τὸ ἀνόμοιο (non conformisme) ὅπως κι ἂν φανερώνεται. Ἔτσι μπορεῖ κανείς, μοῦ φαίνεται, νὰ ἐξηγήσῃ πῶς στὴ βορεινὴ αὐτὴ χώρα βγήκανε τόσα πρωτότυπα καὶ ξένα ἀπὸ κάθε ἐπίδραση πνέματα. Τόσος ἀτομικὸς χρωματισμός, τόσο ἰδιαίτερο *ἐγώ*, δύσκολα κανεὶς βρίσκει σὲ ἄλλες χῶρες τόσο στὴ φιλολογία ὅσο καὶ στὶς ἄλλες τέχνες κ' ἐπιστῆμες. Ἡ ἰδέα τοῦ ὁμοιόμορφου στὴν τέχνη εἶναι καθολικὴ νὰ ποῦμε. Φανερώνεται μὲ τὶς ἀπαιτήσεις ποὖχει κάθε γοῦστο ἀλλάζοντας ἢ περιορίζοντας τὴν ἀτομικὴ πρωτοβουλία ὑποταγμένη κι αὐτὴ στοὺς ἄγραφους νόμους τῆς κοινῆς ἀντίληψης—ποτὲ παντοτεινῆς ἀλλὰ πάντα σύμφωνης μὲ τὶς αἰτίες της—καὶ στὶς ἐπιβλητικὲς διαταγὲς ποὺ δίνει τὸ γενικὸ αἴσθημα. Ἡ γενικὴ ἰδέα τοῦ καλοῦ αὐτόματη κι ἀβίαστα βγαίνει σὰν συνισταμένη—γιὰ νὰ τὸ ποῦμε σύμφωνα μὲ τὸν ὅρο τῆς φυσικῆς—τῶν μερικῶν ἰδεῶν τοῦ ἑνὸς ἢ τἄλλουνοῦ. Φυσικὰ λοιπὸν εἶναι στενὰ ἑνωμένη μὲ τὴ γενικὴ γνώμη ποὺ ἔχει σχηματιστῆ γιὰ τὴν ἁρμονία. Ὁ καιρὸς στὸ τρέξιμό του τὴν ξανοίγει, τὴν κάνει νὰ προχωρῇ πάντα ὅμως ὄχι πιὸ μακρυὰ ἀπὸ τὸ σημεῖο ποὺ δὲν ἔχει κίντυνο νὰ ρίξῃ τὴ γενικὴ γνώμη. Ἔτσι θριαμβεύει τὸ «πᾶν μέτρον ἄριστον». Κάθε ἀσυμμετρία, κάθε ὑπερβολὴ μπαίνουνε, πρὶν νὰ γίνουνται δεχτά, στὸ καλοῦπι κάθε ἐποχῆς. Τὸ μέτρο ὅμως εἴπαμε πῶς γίνεται ἀπαραίτητη συνθήκη τῆς αἰσθητικῆς· ἄραγε ὅμως αὐτὸ δὲν ἔχει τίποτα τὸ κακό; Ναί ἔχει κακὸ πῶς περιορίζει τὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς μεγάλου νοῦ καὶ ἐμποδίζει τὸ τράβηγμα σὲ ἀπάτητα χώματα. Μὰ αὐτὸ μόνο φαινομενικὸ εἶναι, γιατὶ ἴσα ἴσα μὲ τὴ συνθήκη ποὖπαμε παραπάνω ἡ ἐξέλιξη σὲ κάθε εἶδος γίνεται ζωντανώτερη καὶ τὸ τέλειο—σχετικὸ πάντα—ἔρχεται πιὸ γλήγορο.

(Στἄλλο φύλλο τελιώνει)

Ν. Β. ΦΑΝΔΡΙΔΗΣ

Ο "ΝΟΥΜΑΣ,

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΚΕΡΙΑΚΗ

ΣΥΝΤΡΟΜΗ ΧΡΟΝΙΑΤΙΚΗ

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτη δρ. 10

Γιὰ τὸ Ἐξωτερικὸ φρ. χρ. 12 1]2

Γιὰ τὶς ἐπαρχίες δεχόμαστε καὶ τρίμηνες (3 δρ. τὴν τριμηνία) συντρομές.

Κανένας δὲ γράφεται συντρομητὴς ἂ δὲ στείλει μπροστὰ τὴ συντρομή του.

20 λεφτὰ τὸ φύλλο λεφτὰ 20

Τὰ περασμένα φύλλα τοῦ Νουμᾶ πουλιοῦνται στὸ γραφεῖο μας στὴ διπλὴ τιμή.

ΒΡΙΣΚΕΤΑΙ. Στὰ κιόσκια (Σύνταγμα, Ὁμόνοια Ἐθν. Τράπεζα Ὑπ. Οἰκονομικῶν, Σταθμὸς ὑπόγειου Σιδερόδρομου (Ὁμόνοια), στὸ κιόσκι Γιαννοπούλου (Χαυτεῖα), στὸ βιβλιοπωλεῖο Ἑστίας» Γ. Κολάρου.

Στὴν Κέρκυρα καὶ Πάτρα στὰ Πραχτορεῖα τῶν Ἐφημερίδων, στὸν Πύργο στὸ βιβλιοπωλεῖο τοῦ κ. Κ. Βαρουξῆ.

ΠΑΡΑΓΡΑΦΑΚΙΑ

Μιστριωτοπολίτικα— Τί γράφει ἡ ὁ «Νεολόγος»—Καὶ σόλοικος—Γράμμα ἀπὸ τὸ Φανάρι.

ΠΑΛΙ μὲ τὸν κ. Μιστριώτη θὰ σᾶς ἐνοχλήσουμε σήμερα, καὶ νὰ μᾶς συμπαθάτε, μὰ δὲν εἶναι δικόμας τὸ ψταίξιμο. Μᾶς ἐνοχλοῦν τόσο ἀπὸ τὴν Πόλη γιὰ λόγου του καὶ μᾶς ἐνόχλησε τόσο λόγου του, γράφοντας γιὰ τὴν Πόλη στοὺς «Καιροὺς» τῆς Τρίτης, ποὺ, θέλοντας καὶ μή, σᾶς ἐνοχλοῦμε καὶ μεῖς.

Καὶ λοιπὸν ὁ κ. Μιστριώτης—μάθετέ το, Πανέλληνες!—πῆγε καὶ στὸ Τούρκικο Κοινοβούλιο. «Ὅτε ἐπεσκέφθην τοῦτο πάραυτα ἦλθον πρός με ὁ κ. Καρολίδης, ὁ κ. Μπούσιος καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν, πάντες οἱ παρόντες Ἕλληνες βουλευται, οἵτινες ἐν σώματι ἐπορεύθησαν πρὸς τὸν Πρόεδρον καὶ ἠξίωσαν ἵνα δοθῇ μοι ἐπιφανὴς θέσις. Ὁ κ. Πρόεδρος εὐχαρίστως συναινέσας εἰς τὴν αἴτησιν παρεχώρησέ μοι